
La investigació en l'àmbit de la toponímia. Algunes regles bàsiques

---

Maria Teresa Àlvaro Martí
maitealvaro@hotmail.com

I. Resum

662

Es tracta d'un article l'objectiu principal del qual és establir algunes qüestions bàsiques a tenir en compte en la investigació lingüística en l'àmbit de la toponímia o dels reculls de noms de lloc -tant d'aquells que es mantenen, com d'aquells que han desaparegut-, la seua classificació i l'estudi lingüístic de la toponímia oral i documental. S'exposen, doncs, les següents parts bàsiques:

- Plantejament i recerca d'estudis previs.
- Dificultats que es poden presentar en l'estudi dels topònims.
- Delimitació del tema i objectius de l'estudi.
- Tria de la metodologia:
  - a) Arreplega del material -eines informàtiques a l'abast.
  - b) fonts consultades (oral, arxivística, bibliogràfica i cartogràfica)
- Desenvolupament de l'estudi.
- Conclusions..

Paraules clau: toponímia, investigació, metodologia, onomàstica, estudi lingüístic.

II. Introducció

L'àmbit de la toponímia és un camp dins la filologia malauradament poc desenvolupat. La doctrina existent en qüestió de treballs toponímics presenta un clar problema de manca de fonaments teòrics sobre els quals establir un cos de doctrina sobre noms de lloc. En aquest sentit, amb aquest article es pretenen establir algunes qüestions bàsiques a tenir en compte en les investigacions de caire toponímic. Tort (1999:61), en referir-se als estudis de toponímia diu:

Partim [...] d'una primera constatació: la manca d'una teoria suficient, mínimament sòlida, sobre la qual fomentar un cert cos de doctrina sobre els noms de lloc, el seu abast i el seu significat profund. Dit en altres paraules: es troben a faltar, per part dels estudiosos de l'onomàstica en general i de la toponímia en particular, unes bases teòriques mínimes sobre les quals poder treballar amb comoditat, a recer de l'ombra persistent de la incertesa.

Per aquest motiu, és important seguir en els estudis lingüístics de toponímia un model d'investigació rigorós, basat en uns criteris d'investigació acurada.

III. Objectius

L'objectiu bàsic d'un estudi d'aquest tipus és el recull de noms de lloc que encara hom pot trobar vius, així com la recerca i la investigació d'antics topònims que han desaparegut per causes diverses. En els darrers anys les zones més allunyades dels nuclis urbans s'han deixat de

conrear i això ha provocat que algunes zones hagen perdut el seu trànsit habitual; d'altres, han estat substituïdes per la indústria o han estat modificades pel pas del temps o per la presència humana. Amb la manca de conreu dels bancals per part de les noves generacions es perden també els noms dels llocs que, des d'antic, els nostres avantpassats van crear. Aquest fet fa perillar el corpus històric i de coneixement general que impliquen els noms com a portadors de la cultura d'un poble; també perillen les possibilitats informatives provinents de les fonts orals.

Per tant, els objectius dels estudis lingüístics de toponímia, n'han de ser principalment dos. El primer, recollir la toponímia de la zona estudiada, tant oral com documental, i fixar la seua ubicació, sempre que siga possible (gairebé sempre en l'oral i quasi mai quan sols és documental), sobre el terreny. I, el segon, interpretar des del punt de vista lingüístic els topònims amb la finalitat d'esbrinar la seua motivació semàntica i, doncs, la seua etimologia, i d'analitzar i determinar, des del punt de vista fonètic, morfològic i lexicològic, en quina mesura la toponímia recollida reflexa les característiques lingüístiques del parlar de la zona estudiada. És aquest, el segon objectiu, el que constitueix la principal aportació, ja que permet extraure conclusions relatives al passat lingüístic de la zona.

IV. Material i mètode

- Plantejament i recerca d'estudis previs.

En el moment que l'estudiós es planteja dur a terme un recull toponímic, és imprescindible fer una anàlisi prèvia dels estudis existents referits a la localitat o zona objecte d'estudi, per tal d'assegurar que no hi ha cap documentació al respecte.

- Delimitació del tema i objectius de l'estudi.

S'ha de delimitar quin serà l'objecte d'estudi. L'investigador pot centrar la recerca en un aspecte concret o fer un estudi general. Però aquesta qüestió s'haurà d'establir necessàriament abans de fer la tria de la metodologia.

- Dificultats que es poden presentar en l'estudi dels topònims.

Una pregunta important que ens hem de plantejar en obrir el tema de la metodologia de la investigació toponímica és si hauríem d'aplicar a la toponímia els mètodes de la lingüística o els mètodes d'altres ciències que se serveixen d'aquesta. En aquest cas, els investigadors no es posen d'acord. La toponímia col·labora estretament amb diverses disciplines científiques que molt sovint mostren cert dret de propietat sobre ella. No obstant això, segons les paraules de Trapero (1995:21) «habrá que convenir que más (no digo exclusivo) 'derecho' que ninguna tiene la

lingüística, como perspectiva que trata de explicar una parcela del léxico de un lugar, de una región, de una lengua».

D'altra banda, l'investigador haurà d'analitzar amb profunditat la zona delimitada per a l'estudi i ser capaç de destriar entre les diferents metodologies existents quina és la més adequada per a l'objecte d'estudi, tenint en compte aspectes com la delimitació geogràfica establerta, els objectius marcats, etc.

Altres aspectes que poden dificultar la investigació toponímica i que s'han de tenir en compte són els següents (Poy, 2002): l'etnocentrisme, les solucions inventades, les modificacions estètiques i la desaparició dels referents antics, normalització lingüística a l'àmbit de la toponímia, els castellanismes i les majúscules i minúscules.

L'etnocentrisme inherent a qualsevol comunitat pot provocar dificultats d'identificació a l'estudiós que procedeix de l'exterior, mentre que obliga l'estudiós que procedeix de l'interior a un esforç d'objectivació. Tanmateix, els habitants de qualsevol població són coneixedors de la seua realitat.

De vegades, l'etnocentrisme va més enllà i afecta la designació d'altres realitats que es comparteixen amb altres poblacions de la rodalia. Aquest etnocentrisme s'observa en les variacions que els noms de les vies de comunicació pateixen al seu pas per cadascuna de les diferents poblacions afectades. La direcció s'interpreta sempre a partir de la consideració que la vila natal constitueix el punt de partença del viatge. Això confirma fins a quin punt cada comunitat assumeix la pròpia realitat i n'extrau els elements necessaris amb la finalitat de configurar-ne un univers particular.

Pel que fa a les solucions inventades, de vegades l'informador coneix vagament un topònim o no el recorda amb exactitud i llança una agosarada hipòtesi, creant així solucions inventades o analogies populars.

La cartografia és una altra de les fonts més problemàtiques, ja que es poden produir equivocacions en el moment de la transcripció dels noms, sobretot si qui escriu les dades recollides no és bon coneixedor de la llengua i/o de la toponímia. És el cas de la cartografia militar, que de vegades presenta solucions errònies com a conseqüència d'impossibles traduccions dels noms de lloc. Aquesta mena d'errors s'han d'esmenar, amb la finalitat de no comptar, en el repertori toponímic, amb equivocacions evitables.

En aquest punt, doncs, convé fer una breu reflexió sobre l'apartat de l'etimologia: aquest és un apartat delicat, atès que comporta el risc del desencert. Existeix la tendència generalitzada a voler trobar un significat als noms propis, és freqüent que s'intente esbrinar l'etimologia d'una paraula que ens afecta directament. El nom ja acostuma a dir-nos alguna cosa sobre les característiques i peculiaritats que identifiquen un indret, però no tots els noms són una evidència. D'altra banda, les superposicions lingüístiques són, en el cas de l'etimologia, un problema afegit. Ara per ara, fa més de mil anys que parlem la mateixa llengua, però no sempre ha estat així; per les nostres terres han passat cultures i

civilitzacions anteriorment ben diverses, com els ibers, amb cultura escrita, els celtas, amb cultura i llengües indoeuropees, l'imperi romà, els germànics i els àrabs. Totes han deixat empremta, molta o poca, per això la llengua actual és el resultat de la superposició d'unes llengües damunt d'unes altres, malgrat que la força d'una cultura sobrevinguda haja esborrat una part de les característiques lingüístiques de cultures anteriors (Amigó, 1999). Per tot això, l'etimologia ha estat un dels apartats més complexos i, alhora, més arriscats dels estudis de noms de lloc. Tot i consultar les fonts de referència, de vegades l'investigador no podrà resoldre algunes etimologies o, en ocasions, únicament podrà fer una reflexió hipotètica.

També Terrado (1999:108) recomana mostrar desconfiança davant noms remots, hipòtesis simples, etimologies populars o topònims transportats. La distància temporal i cultural que ens separa de la creació d'un topònim suposa un obstacle inevitable que, de vegades, resulta impossible salvar.

En relació a les modificacions estètiques i la desaparició dels referents antics, hem de dir que efectuar la investigació toponímica si s'utilitza sols documentació arxivística pot ocasionar problemes, és per això que es recorre a d'altres fonts bibliogràfiques, però, sobretot, ocasiona problemes en aquells indrets que han estat modificats pel medi ambient o, el que és pitjor, per la presència humana. La cosa s'agreuja quan no parlem de modificació, sinó de desaparició. Al llarg dels anys, el canvi en el modus vivendi i les diverses transformacions que s'han produït al nostre entorn han ocasionat la desaparició d'alguns topònims. I és evident que això afecta l'inventari toponímic local.

El següent aspecte a tindre en compte és la normalització lingüística a l'àmbit de la toponímia. En parlar de normalització lingüística ens situem al segle XX. Al llarg d'aquesta centúria ha aparegut una vasta quantitat de material a l'abast en qüestió d'ortografia i de normativa lingüística, necessari per a una posterior tasca de normalització, la qual, al seu temps, és imprescindible per a la fixació d'un estàndard i per a la unitat de la llengua.

Tanmateix, sembla que l'àmbit de l'onomàstica ha restat al marge de la normalització lingüística en moltes ocasions. Potser, aquesta manca de revisió i/o de noves propostes ha estat ocasionada per una responsabilitat o competència de l'administració (en qualsevol dels seus nivells) que, fins ara, ha estat ben pobre. La tasca normalitzadora en documents com els de l'administració local o els d'entitats, o també en documents de l'àmbit cartogràfic, és poc notòria. Això produeix una modificació pausada dels topònims, que, a la llarga, els afecta profundament, ja que el canvi pot afectar-ne l'estudi de la sintaxi o de la morfologia i conduir-nos, per exemple, a errades etimològiques. A més, la manca de desplegament de rètols informatius arreu de tot el territori municipal, fa que la toponímia local s'esvaezca a poc a poc.

Així doncs, de vegades l'escassa tasca de normalització lingüística fa que trobem sovint errors ortogràfics, ultracorreccions o, fins i tot,

malformacions que, en definitiva, no afavoreixen gens la normalització de la nostra llengua.

Els castellanismes també es presenten com una de les dificultats en la investigació de noms de lloc. La influència castellana lenta i progressiva a les nostres terres es va encetar, per motius diversos, al segle XV i va culminar al segle XVIII amb l'abolició dels Furs i l'establiment dels Decrets de Nova Planta. De llavors ençà, el castellà comença a ser pràcticament l'única llengua escrita i s'introdueix progressivament entre el parlar quotidià, no com a llengua vehicular, però sí en casos aïllats. Es produeix una mena d'efecte hivernacle i algunes paraules d'origen castellà traspuen en la nostra llengua. La toponímia, tot i el seu caràcter conservador, no es lliura d'aquest fenomen.

Pel que fa a les grafies, i, per tant, al manteniment dels símbols que representen els nostres sons, són molts els noms de lloc que sovint es poden trobar documentats amb una grafia diferent a la que correspondria en la nostra llengua. En aquest sentit, la documentació arxivística pot ser testimoni de com un nom s'ha castellanitzat, si més no en quant a la seua escriptura, i això ha pogut originar, posteriorment, canvis fonètics. Tanmateix, aquesta mena de documentació també pot ser testimoni de fenòmens fonètics propis del parlar de la zona estudiada. És palesa, doncs, la perillositat de les transcripcions mal interpretades, que fins i tot poden ocasionar variacions de la designació d'un lloc.

Finalment, i en relació a l'ús de les majúscules i les minúscules en els estudis toponímics, són diverses les propostes que s'han fet a l'hora d'establir el seu ús.

Amigó (1999:46) tria la majúscula per a l'específic (o paraules que formen part de l'específic) i per al genèric que no siga entrada principal. La minúscula la reserva per al genèric, l'article, les formes verbals i els elements d'enllaç. Moll-Tort (1985:61-64) consideren com a regla general que va en majúscula la inicial absoluta del nom de lloc i que és una excepció el cas de l'article inicial, que ha d'anar en minúscula en una llista i proposen l'optativitat de la majúscula en la part genèrica d'un nom de lloc. L'Oficina d'Onomàstica (2000) diu que els articles dels noms de lloc han d'anar amb minúscula (l'Institut d'Estudis Catalans ha seguit el criteri general utilitzat en el català, que consisteix a posar en minúscula les partícules, i l'article n'és una). Pel que fa als topònims descriptius de dos elements en què el segon és un nom propi, el genèric ha d'anar en minúscula.

Així doncs, i com a conclusió de les diferents propostes, es recomana l'opció d'escriure tots els elements de la part específica amb majúscula (tret de les partícules) i el genèric amb minúscula, igual que l'article quan el topònim en porte. En els casos en què el genèric no és utilitzat en sentit estricte, també anirà en majúscula, com ara el Tossal del Negre, on 'tossal' ha deixat de designar una elevació del terreny, per passar a formar part de l'específic.

- Tria de la metodologia:

Com hem dit abans, per a fer una tria encertada de la metodologia correcta s'ha de tenir present quin és l'objecte d'estudi o quins aspectes concrets es volen obtenir com a resultat de la investigació. S'han de consultar prèviament les diferents metodologies existents, si és que n'hi ha més d'una (en el cas de la toponímia així és), i, sobretot, s'han de tenir en compte quines han estat les conclusions a què s'ha pogut arribar gràcies a la metodologia utilitzada.

El recull de noms de lloc es pot fer per camps semàntics, per fitxes, etc. Triar el mètode que més interesse és una qüestió que sols l'investigador pot i ha de justificar.

A continuació, però, s'enumeren alguns aspectes a tenir en compte:

a) arreplega del material -eines informàtiques a l'abast.

Amb la finalitat de fer un recull del corpus toponímic encertat, prèviament s'ha de conèixer el programari a l'abast. Atès que les noves tecnologies evolucionen ràpidament, s'ha d'investigar les eines de què disposa l'estudiós per tal de fer la tria més adient a l'objecte d'estudi.

b) fonts consultades (oral, arxivística, bibliogràfica i cartogràfica)

Qualsevol estudi toponímic ha de consultar quatre tipus de fonts: l'oral, l'arxivística, la bibliogràfica i la cartogràfica. La font oral fa referència al testimoni dels informadors que han estat enquestats per a poder elaborar el recull. Es poden seguir diferents metodologies per al recull oral. Serà l'investigador qui haurà d'escollir aquella que considere que proporcionarà major nombre d'informació i, per tant, un resultat més rigorós al seu treball.

En relació a la documentació bibliogràfica, a l'hora de fer el recull s'ha de tenir en compte tota la documentació publicada de caire local i/o regional (articles d'investigació històrica o obres publicats al voltant de temes relacionats amb el terme, la seua hidrografia, el repartiment de terres, etc.).

D'altra banda, i en relació a la part etimològica, de consulta obligada són les obres de Joan Coromines. D'una banda el seu Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana, d'altra banda l'Onomasticon Cataloniae. Una altra de les grans obres a tenir en compte és el Diccionari català-valencià-balear d'Alcover-Moll. Aquestes vastes obres de consulta són fonamentals per a la realització de treballs d'àmbit toponímic, sobretot en qüestió d'etimologia.

La informació de procedència arxivística sol ser escassa, ja que es conserva poca documentació relacionada amb la toponímia. Tanmateix, són de consulta obligatòria els arxius municipals o d'àmbit regional. La importància d'aquesta mena de documentació rau en el fet que pot aportar documentació que no es pot aconseguir de forma oral o

cartogràfica, i aporta documentació segurament desapareguda, la situació de la qual es desconeix en l'actualitat, així com la presència de nombrosos topònims que encara en conserven la forma antiga, útils per a conèixer l'evolució de la llengua. A tall d'exemple, podem dir que el Llibre de repartiment de València, pot resultar una font important de noms de lloc, o altres documents com ara els capbreus notariais.

Finalment, la informació de procedència cartogràfica és ben útil en qüestió de localització de partides, d'elements hidrogràfics i de les principals vies de comunicació. És important buscar tota la cartografia de què disposa la zona objecte d'estudi, així com consultar la documentació que poden proporcionar entitats com ara Ajuntaments o oficines de Guarderia Rural.

Els apartats assenyalats al resum (Desenvolupament de l'estudi i Conclusions) es desenvolupen a continuació com a apartats independents.

V. Resultats

El desenvolupament de l'estudi ha de respondre fidelment a la metodologia escollida i justificada. És important tenir en compte que el cos del treball serà el que posteriorment ens proporcionarà el material imprescindible per poder arribar a les conclusions.

En un estudi de caire toponímic resulta significatiu saber relacionar el sentit dels noms de llocs estudiats amb aspectes com ara: l'horitzontalitat del terreny, les eminències rocoses, arredonides o massisses, les depressions del relleu, les parets verticals i inclinades, les cavitats subterrànies, els hidrònims naturals i de creació humana, les edificacions disseminades, les vies de comunicació, la hagiografia, els límits i les fites, les activitats humanes, la vegetació i flora, els antropònims i la motivació de tipus toponímic.

Una altra part que convé comentar en qualsevol estudi de noms de lloc és la referida a la dialectologia. En parlar de toponímia hem de parlar necessàriament del valor dialectal que aquesta té implícit. És inqüestionable el valor local que té com a característica principal la toponímia, ja que hem d'interpretar aquesta com un corpus lèxic propi d'un parlar concret, independentment de poder trobar termes generals o comuns a altres regions (Trapero, 1995: 72 i 175).

Pel que fa al tractament de les formes dialectals en toponímia, Moll-Tort (1985:65-67) recomanen ser respectuosos amb les formes i grafies dialectals; aquests autors recorden que cal tenir en compte la tradició escrita i suggereixen major flexibilitat per a la normalització de la part denotativa o específica; la genèrica, però, admet una major exigència de normalització.

Els topònims, doncs, són un clar exponent del pas del temps, però també són, a nivell fonètic i morfosintàctic, un clar exponent de les característiques del nostre dialecte dins el conjunt de la llengua.

Finalment, a l'hora d'enfrontar-se a la presentació d'un recull toponímic sorgeixen qüestions sobre com escriure'ls en una llista o com ordenar-los internament, ja que hi ha diverses possibilitats. En aquest sentit, cal distingir entre alfabetització i ordenació. Encara que l'alfabetització és una forma d'ordenació, es tracta de dues qüestions diferents. L'alfabetització és relativament senzilla d'establir, només cal fixar uns criteris. L'ordenació, per la seua part, respon a factors més complexos.

Pel que a fa a l'alfabetització, hem de dir que la proposta de l'Institut d'Estudis Catalans (1990: 81-83) sembla la més encertada, ja que diferents estudiosos, en les seues diferents propostes, acaben seguint aquests criteris. En síntesi, l'alfabetització es fa lletra per lletra, tractant els noms formats per més d'una paraula com si en foren una de sola. Pel que fa als topònims coincidents totalment en l'específic o lema, han de seguir el mateix criteri en la part genèrica.

En relació a l'ordenació, aquesta pot variar segons quina siga la metodologia escollida o la forma final de classificació dels topònims. Per exemple, en un recull ordenat per fitxes, Amigó (1989) recomana una fitxa per a cada nom i totes ordenades alfabèticament per l'específic o lema, no pel genèric. Malgrat que es poden donar casos en què la delimitació específic i genèric siga poc clara, és evident que es repeteixen més els designadors dels referents que els noms propis que s'utilitzen per especificar aquests designadors. També coincidim amb Amigó quan diu que "els específics tenen un valor toponímic superior al genèric".

Seguint encara Amigó (1999:53), aquest recorda que "pot passar que un nom consti d'una sola paraula o que consti d'un substantiu precedit de l'article definit; en aquest cas l'article es col·loca darrere del substantiu, separat per una coma, i no se'l té en compte". Tanmateix, Amigó (1999) no només té en compte aquestes possibilitats, sinó també la resta d'estructures sintàctiques que es poden donar i fa una recomanació per a cadascuna d'aquestes.

VI. Discussió y conclusions

A l'hora d'extraure conclusions, en primer lloc hem de reflexionar sobre l'acompliment de l'objectiu principal de l'estudi. En aquest sentit, pensem que la principal aportació ha de ser recollir i sotmetre a estudi lingüístic el corpus toponímic de la zona objecte d'estudi. A partir de l'anàlisi dels topònims s'ha de poder constatar que la combinació de relleu accidentat i de pla és un factor important per a entendre la diversitat i abundància de topònims. També és un factor influent la intervenció de l'home, tant a nivell de poblament disseminat, com d'hidrònims artificials, així com de noves vies de comunicació.

Una segona conclusió podria ser sobre la documentació d'origen arxivístic analitzada, des del punt de vista diacrònic. En aquest sentit, l'anàlisi ha de permetre, no solament recuperar un corpus de topònims utilitzats antigament, sinó que també ha de permetre establir qüestions de caràcter històric, religiós o etnològic de la zona estudiada.

Els tipus de topònims estudiats han d'organitzar-se en les conclusions, amb una possible classificació en tres grups: desapareguts, latents i vivents. També altres aspectes estudiats, com ara les fonts, la datació dels documents, l'etimologia, les estructures sintàctiques, els camps semàntics o la sufixació s'han d'analitzar detalladament per extraure les conclusions corresponents.

Finalment, hi ha la possibilitat de realitzar gràfiques que ajuden a entendre visualment els resultats obtinguts, bé de manera general, bé de manera específica.

VII. Bibliografia

- AGUILÓ ADROVER, C. (2002): *Toponímia i etimologia*, UIB-UB-PAM.
- ALCOVER, A. i F. DE B. MOLL (1983): *Diccionari Català-Valencià-Balear*, Moll, Palma de Mallorca, 10 v.
- AMIGÓ I ANGLÈS, R. (1989): *Sobre inventaris de noms de lloc. Introducció metodològica*, Centre de Lectura, Reus.
- (1999): *Introducció a la recerca en toponímia i antroponímia*, PAM, Barcelona.
- (2000): «Especulacions sobre procedències nominatives», *Butlletí interior de la Societat d'Onomàstica*, LXXX, Societat d'Onomàstica, Barcelona.
- BARCELÓ TORRES, C. (1983): *Toponímia aràbiga del País Valencià. Alqueries i castells*, Universitat de València. Institut de Filologia Valenciana. València.
- (2010): *Noms aràbics de lloc*, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, Bromera, València.
- BERNAT AGUT, J. (2000): *Toponímia rural d'Atzeneta del Maestrat. Recull toponímic i estudi primerenc*, Diputació de Castelló, Castelló de la Plana.
- BERTRAN I COMELLAS, J. M. (2008): «Per una metodologia científica en l'estudi de l'onomàstica», *Butlletí interior de la Societat d'Onomàstica*, CXI, Societat d'Onomàstica, Barcelona.
- CASANOVA, E. (1985): «El valenciano dentro del diasistema lingüístico catalán», *Revista de filología románica*, 3, Universidad Complutense, Madrid.
- COROMINES, J. (1970): *Estudis de toponímia catalana (volum II)*, Barcino, Barcelona.
- (1980 i ss.): *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, Curial - la Caixa. Barcelona, 9 v.
- (1989): *Onomasticon Cataloniae*, Curial - la Caixa, Barcelona, 8 v.
- Diccionari de la llengua catalana* (1995), Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.

- (1996) *Diccionari etimològic*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- DOMÉNECH, D. i altres (2004): «Proposta d'ús dels topònims en la indexació», *BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, 12, Universitat de Barcelona - Universitat Oberta de Catalunya, Barcelona.
- DOMINGO PALAU, A. (2001): «Aspectes formals de la presentació de la informació en treballs toponímics», *Butlletí interior de la Societat d'Onomàstica*, LXXXV, Societat d'Onomàstica, Barcelona.
- ESTEVE I GÓMEZ, A. (2004): «Els drets lingüístics en la toponímia i la senyalització en l'àmbit local», *Butlletí interior de la Societat d'Onomàstica*, XCVII, Societat d'Onomàstica, Barcelona.
- FOLGUERA, P. (1994): *Cómo se hace historia oral*, Eudema, Madrid.
- GIMENO BETÍ, LL. (1994): *Estudi lingüístic dels parlars de les comarques del nord de Castelló*, Societat Castellonenca de Cultura, Castelló de la Plana.
- GIMENO BETÍ, LL. i F. ARASA GIL (eds.) (1993): *La toponímia del terme municipal de Castelló de la Plana*, Ajuntament de Castelló, Castelló de la Plana.
- IVARS CERVERA, J. (1995): *Els noms de lloc i de persona de Dénia*, Institut d'Estudis Comarcal de la Marina Alta, Institut de Cultura "Juan Gil-Albert" i Ajuntament de Dénia, Dénia.
- MIRALLES I MONTSERRAT, J. (1985): *La història oral: qüestionari i guia didàctica*, Moll, Palma de Mallorca.
- (2003): *Estudis d'onomàstica*, Universitat de les Illes Balears – Universitat de Barcelona - PAM, Barcelona.
- MOLL, J. i J. TORT (eds.) (1985): *Toponímia i cartografia. Assaig de sistematització*, Institut Cartogràfic de Catalunya, Barcelona.
- MONTOYA, B. (1999): «Els dialectes i els sociolectes catalans contemporanis: proposta de classificació i d'actualització bibliogràfica», *Revista de filologia románica*, 16, Universidad Complutense, Madrid.
- MOREU-REY, E. (1974): *Toponímia urbana i onomàstica vària*, Moll, Palma de Mallorca.
- (1982): *Els nostres noms de lloc*, Moll, Palma de Mallorca.
- (1995): "Tipologia toponímica", dins ROSSELLÓ, V. M. i E. CASANOVA: *Materials de toponímia*, I, Denes – Universitat de València - Generalitat Valenciana, València.
- NEBOT CALPE, N. (1991): *Toponímia del Alto Mijares y del Alto Palancia (estudio etimológico)*, Diputación de Castellón, Castellón de la Plana.
- OFICINA D'ONOMÀSTICA (SECCIÓ FOLOLÒGICA DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS) (2000): «Criteris per a l'aplicació de la normativa lingüística en la toponímia», *Butlletí interior de la Societat d'Onomàstica*, LXXX, Societat d'Onomàstica, Barcelona.

- POY, P. (2002): «Dificultats en l'anàlisi de la toponímia en llengua catalana», *Llengua Nacional*, 38, Llengua Nacional, Barcelona.
- REMOLAR FRANCH, A. (1999): *Toponímia rural del terme de Betxí*, Ajuntament de Betxí, Betxí.
- RIZOS JIMÉNEZ, C. A. (2005): *Toponímia de la Baja Ribagorza Occidental*, Universitat de Lleida, Lleida.
- RUHSTALLER, S. (1992): *Toponímia de la región de Carmona*, Franke Verlag, Berna.
- SELFÀ SASTRE, M. (2005): *Toponímia del Valle Medio del Ésera (Huesca). Estudio lingüístico y cartografía*, Universitat de Lleida, Lleida.
- SOLSONA Benages, F. J. (2001): *Estudio toponímico del término municipal de Puertomingalvo (Teruel)*, Publicacions de la Universitat Jaume I, Castelló de la Plana.
- TERRADO PABLO, J. (1999): *Metodología de la investigación en toponímia*, Lleida.
- TORT I DONADA, J. (1999): «Algunes reflexions sobre el concepte de topònim», *Butlletí interior de la Societat d'Onomàstica*, LXXVII, Societat d'Onomàstica, Barcelona.
- TRAPERO, M. (1995): *Para una teoría lingüística de la toponímia: estudios de toponímia canaria*, Universidad de las Palmas de Gran Canaria, Gran Canaria.
- TURULL, A. i altres (eds.) (1994): *Introducció a l'onomàstica, toponímia i antroponímia catalana i general: Actes del cicle de conferències "Onomàstica catalana"*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida.